

ילדים טובים של אמא בחוצות הכרך

החיים הפרדוקסליים של גנגסטרים יהודים באמריקה

רוברט רוקאווי

(תרגמה מאנגלית: הילה קלור)

ענה לונגי: "איני יכול, אני כהן. אסור לי להיות בקרבת גופה". סם "רד" לזין היה הרוצח המקצועי המושלם. הוא היה חבר בכנופיית ברוקלין הידועה לשמצה, שכונתה בעיתונות הניו יורקית "רצח בע"מ" (Murder Inc.). כאשר נדרשה התנקשות מסובכת, לרוב "רד" הוא שנבחר לבצע. "לאקי" לוציאנו, מנהיג המאפיה האיטלקית הנודע, אמר שלזין היה "הנהג והמתקש הטוב ביותר שהיה לי". לוציאנו הזכיר היבט פחות מוכר בחיי עמיתו: רד לזין היה יהודי אורתודוקסי, ונהג לחבוש כיפה תחת מגבעתו. הוא הקפיד לשמור שבת, וסירב לרצוח החל משקיעת החמה בערב שבת ועד למוצאי שבת. לוציאנו סיפר שבמקרים בהם רד לזין נדרש "לעבוד" בשבת, הוא היה מתעטף בטליתו ומתפלל – ולאחר שמילא חובתו לבוראו, הולך לבצע את הרצח.

ביום כיפור 1929, לואיס פליישר, הארי פליישר והנרי שור – חברי ה"כנופיה הסגולה" מדטרויט, שמרביתה יהודית – לקחו

בין שתי מלחמות העולם, כנופיות ומאפיונרים יהודים הנהיגו את הפעילויות הפליליות בכמה ערים גדולות באמריקה בארצות הברית, ובהן קליבלנד, דטרויט, מיניאפוליס, ניוארק, פילדלפיה וניו יורק. עובדה פחות ידועה היא שכמה מאותם פורעי חוק שמרו על קשר הדוק עם המסורת היהודית.

טובל ונשק בידו: ה"מקצוע" והלכתו

אבנר "לונגי" צווילמן היה אחת הדמויות המובילות בפשע המאורגן בארצות הברית בשנים 1920-1950. באמצעות איומים ואלמות, שלטו הוא וחבורת המאפיונרים היהודים שלו ברחובות העיר ניוארק ובמדינת ניו ג'רזי. אכזריותו ושליטתו הבלעדית במדינה הביאו את ה-FBI לכנותו "אל קפונה של ניו ג'רזי". בהלווייתו של היימי קוגל, שהיה חברו ושותפו, סירב לונגי להיכנס לאולם שבו הוצג ארון הקבורה. כאשר בנו של קוגל שאל אותו מדוע אינו נכנס לחלוק כבוד אחרון לחברו,

"שמע ישראל" בכיסא החשמלי: Gyp the Blood הוורביץ ולפטי רוזנברג (יושבים)

"אויבי הציבור (היהודים) בניו יורק", 1931; מימין: "לפקה" בוכהלטר, הארי גרינוברג, הארי טייטלבוים, "באגסי" סיגל וג'וזף רוזן.

העיקר שהוא אוהב את אמא

ההשפעה הגדולה ביותר על "היהדותם" של אנשים אלה הייתה, ככל הנראה, אמם. רבים מהמאפיונרים היהודים הגדולים – למשל מאיר לנסקי, דאץ' שולץ, לפקה בוכהלטר, לונגי צווילמן ומיקי כהן – העריצו את אימותיהם והתייחסו אליהן בשיא האדיבות והכבוד. האם היהודייה של אותה תקופה, היידישע מאמע" מהסיפורים והשירים, לא הייתה מיתוס. היא אכן החזיקה את משפחתה יחד; היא אכן עבדה כדי לסייע בפרנסת משפחתה; והיא אכן הקריבה רבות עבור ילדיה. מאיר לנסקי סיפר כיצד אמו "שנאה לראות אותנו כה רעבים והיא תמיד הייתה מוכנה לתת לנו את חלקה כן, כמו כל אם יהודייה בשכונה, היא הקריבה את עצמה בשמחה עבור ילדיה". מיקי כהן, מאפיונר מקליפורניה, אמר שאמו "הייתה אישה מדהימה. היא לא דיברה אנגלית טובה, אבל היא עבדה קשה על מנת לשים אוכל על השולחן". מערכות היחסים של גברים אלה עם אבותיהם היו בעייתיות יותר; רובם מעולם לא השלימו עם דרך החיים הפלילית של בניהם.

האימהות היהודיות הקריבו עבור ילדיהן, אבל הן ציפו למשהו בתמורה. בין השאר, הן דרשו שבניהן יישארו יהודים וישמרו על הקשר עם הקהילה היהודית. מספר נכבד של גנגסטרים צייתו, לפחות כל עוד אימם הייתה בחיים. הם דיברו יידיש; מרבית חבריהם ומקורביהם היו יהודים; הם נישאו לנשים יהודיות (לפחות נשותיהם הראשונות) בטקסים שערכו רבנים; הם תרמו למטרות יהודיות; והם נכחו בבתי הכנסת בראש השנה וביום הכיפורים. ההתנהגות "היהודית" שהציגו הייתה במידה רבה תוצאה של האהבה והכבוד שרחשו לאימותיהם ושל נכונותם להיענות לרצונן.

גורם נוסף שתרם לפרדוקס בחייהם של הגנגסטרים היהודים טמון ביכולתם להפריד בין מעשיהם על מנת להתפרנס – "חיי העסקים" שלהם – ובין הדרך שבה התנהגו בחייהם האישיים. חוקרי התנהגות מתייחסים לכך כ"מידור": לפעול בדרך אחת בעולם הפרטי ובדרך אחרת במרחב הציבורי. זאת גם אם התוצאה הייתה התנהגות שאינה עולה בקנה אחד עם שתי הדרכים. מיקי כהן משמש דוגמה להפרדה זו. הוא גדל בבית יהודי מסורתי, וכל אחיו למדו בקולג'. מיקי דבק בעקרונות מסוימים: הוא כיבד את משפחתו, וטען כי יהודים צריכים לפעול בדרכים מסורתיות יותר מלא-יהודים. "יש הרבה יהודים ארורים אותם אני שונא יותר מכל דבר

"יום חופש" מפעילויות העולם התחתון על מנת להשתתף בתפילות היום הקדוש בקהילת "בני דוד" האורתודוקסית. הם לא הבחינו בשלושה סוכני FBI, שישבו בחלק האחורי של בית הכנסת כשהם לבושים בבגדי חסידים, ותכננו לעצור את שלושת העבריינים בתום התפילה. בהפסקה שבין התפילות הדליקו שלושת הסוכנים הסמויים סיגריות, באמצע היום הקדוש ביותר בשנה – והכיסוי שלהם נחשף. שלושת המאפיונרים היהודים נמלטו.

לעיל הובאו רק כמה דוגמאות. ידועים מאפיונרים יהודים שתרמו למטרות צדקה, צמו ביום כיפור, פקדו את בית הכנסת בשבתות וחגים, שמרו על כשרות בביתם והתחתנו תחת החופה. כיצד ניתן להסביר את הפרדוקס בחייהם של גברים אכזריים ואלימים, המקפידים על מצוות התורה? מה באשר לדיברות "לא תרצח" ו"לא תגנוב"?

רוב הגנגסטרים היהודים ב"תקופת היובש" (1919-1933) היו צאצאיהם של יהודים מזרח אירופים שהגיעו לארצות הברית בשנים 1881-1914. הם עצמם נולדו באמריקה או הגיעו אליה כילדים קטנים, ובגרו כדור שני של אמריקנים לכל דבר. נוסף לכך, מרבית המהגרים היהודים ממזרח אירופה לא נמנו על העילית הדתית בקהילותיהם. עם זאת, היהודים שהיגרו לארצות הברית הגיעו ממקומות שבהם – למרות החילוניות וההשכלה – השתרשו התרבות והדת היהודית כחלק בלתי נפרד מחיי הפרט והקהילה. גם אם לא היו אדוקים על פי ההלכה היהודית, הם שמרו על דפוסים דתיים מסורתיים שהושרשו באורח החיים של הקהילות שבקרבן חיו. גם יהודי שאינו מאמין עשוי לשמור על כשרות, להתפלל בחגים בבית הכנסת ולומר קדיש על הוריו שנפטרו.

המאפיונרים היהודים גדלו בבתים וברבעים יהודיים מובהקים כגון ה"לואר איסט סייד" של ניו יורק, ה"ווסט סייד" של שיקגו, וה"איסט סייד" של דטרויט. מרביתם לא השלימו את לימודיהם בבית הספר התיכון, אולם חשקו בכסף, בכוח, בהכרה ובמעמד; הפשע, שזכה באמריקה לכינוי "הסולם העקום לניידות חברתית", הציע דרך מהירה להגיע למטרותיהם אלו. דרך הפשע הייתה מרגשת וזוהרת יותר מלימודים או מעבודת פרך ממושכת בחנות או מפעל. ועדיין, בדומה לחבריהם שלא היו מעורבים בפלילים, התמידו חלקם בדפוסי ההתנהגות בקהילה גם בבגרותם. מנהגי המסורת היהודית נותרו חלק בלתי נפרד מזהותם.

לנסקי ובתו בכותל, 1970 (אוסף המשפחה)

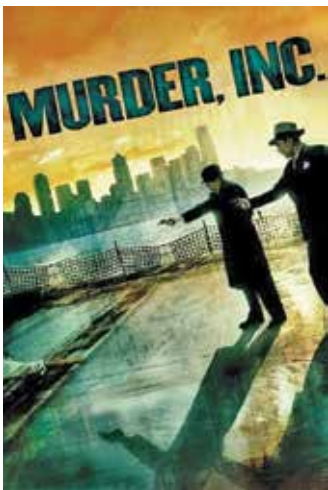
מאיר לנסקי בין שנות "לישיבה"

מאיר לנסקי ביקר לראשונה בישראל בשנת 1962. בשנת 1970 הגיע שוב, וביקש להישאר ולהפוך לאזרח ישראלי תחת "חוק השבות". בישראל חי אז חבר ילדותו, ג'וזף "דוק" סטאצ'ר, שהיה מקורבו של בוס המאפיה היהודית בניו יורק, אבנר "לונגי" צווילמן. הוא גורש מארצות הברית בשנת 1964 ועבר להתגורר בישראל. סטאצ'ר הצג כי בני לנסקי את חבריו, הם התיידדו ולנסקי "הרגיש בבית" בישראל.

כאשר לנסקי להפוך ביקש להיות אזרח ישראלי, משרד הפנים (בראשות יוסף בורג) נאות בתחילה לבקשתו. אולם בשנת 1971 זימן משרד המשפטים האמריקני את לנסקי למיאמי, להופיע בפני חבר מושבעים שחקר הימורים לא חוקיים במלון "פלמינגו" בלאס וגאס. עברו כדמות מובילה בעולם הפשע המאורגן האמריקני וצרותיו עם ה-FBI יצאו לאור. כאשר המחלוקת על עברו הפלילי-לכאורה הפכה לעניין ציבורי, משרד הפנים שינה דעתו ודחה את בקשתו של לנסקי לאזרחות ישראלית. בשנת 1972 אישר בית המשפט העליון הישראלי את החלטת משרד הפנים. לנסקי גורש מישראל בשנת 1972, ומעולם לא חזר אליה עד מותו בשנת 1983.

רוצח אכזרי ובריון אלים ורב כוח. הורוביץ ושלושת שותפיו הורשעו בשנת 1914 ברצח המהמר היהודי הרמן רוזנטל, ונידונו למוות. לאחר שנקשר לכיסא החשמלי בכלא סינג סינג, דקלם הורוביץ את "שמע ישראל". באותו הכיסא הוצא להורג אחריו אחד משותפיו לרצח, "לפטי" רוזנברג, כשהוא אוזח חומש. מנהיגים יהודים רבים התביישו במוניטין של הגנגסטרים בני עדתם, וחלקם חששו שפעילותם תביא לשנאת הקהילה היהודית כולה. ס"מ מלמד, ממנהיגי יהדות שיקאגו, הזהיר ב-1924 בעיתון *Chicago Daily Jewish Courier* כי "יש רכיב בקרב יהדות אמריקה שבמרוצת הזמן עלול לסכן אותנו ושכבר עתה גורם לבושה רבה. אני מתייחס למספר הגדול של יהודים בעולם התחתון. לא עובר יום במהלכו לא נעצר פושע יהודי. משהו רקוב ביהדות האמריקאית, אם תופעה כזו היא אפשרית". בשנת 1928 הרב מורטימור ג' כהן מקהילת "בית שלום" בפילדלפיה הביע את דאגתו באזהרה "היהודים יירדפו על חטאיהם האפלים של רשעים אלה". אולם היהודי ברוב העריץ את הגנגסטרים, שהיו חסרי פחד והגנו על הקהילה ואנשיה מפני בריונים איריים ופולנים. בשנות ה-30, כאשר "חולצות הכסף" וקבוצות אנטישמיות ופרו-נאציות הטרידו יהודים, פנו חלק מהמנהיגים לגנגסטרים היהודים וביקשו מהם לפעול כנגדן.

המאפיונרים היהודים, שסטו למעשה מן המסורות היהודיות של נעוריהם, זכו ברובם המכריע לקבורה יהודית. צאצאיהם גדלו כיהודים כשרים. למרות האופי האכזרי, הלא מוסרי והבלתי חוקי של חייהם, במותם נותרו רבים מאותם פושעים יהודים קשורים למשפחותיהם, לעמם ולמסורת היהודית.

כרזה לסרט "רצח בע"מ" (1960)

מלחמות הגנגסטרים בדטרויט, 1940

מבוקש על "לא תרצח": עמנואל מנדי ("הופמן", "קליין") וייס

אחר, הוא אמר, "אני שונה אתם יותר, כי אני חושב שיהודים צריכים להתנהג באופן שונה ונכון יותר". בהתאם לתפיסתו, תרם מיקי כהן למטרות צדקה, יהודיות ולא-יהודיות, וגייס כספים למען האצ"ל בימי מלחמת העצמאות של ישראל. אולם כהן התייחס באדישות כלפי השימוש באלימות בעבודתו, ולא היסס לסחוט אנשי עסקים יהודים ולאיים עליהם אם הדבר קידם את האינטרסים של "מלאכתו". באוטוביוגרפיה של כהן, שפורסמה ב-1975, הוא כתב

לאורך כל הקריירה שלי בעולם התחתון, ההיבטים של כוח ואלימות היו מצופים ממך. לא שאלת שאלות כשאמר לך לעשות משהו. פשוט עשית את זה. ומעולם לא חשתי חרטה או אשמה על הדברים שעשיתי, או על מישהו שפגעתי בו, אלא אם נפגע מישהו מבחוץ שלא היה אמור להיפגע.

"שמע ישראל" על הכיסא החשמלי

המאפיונרים היהודים היו תוצר של בתיהם ושל הסביבה שגדלו בה. בין שהאמינו באל ובין שלא, בכל אחד מהם נותר ניצוץ של יהדות. מאיר לנסקי, ה"סנדק" לכאורה של הפשע היהודי המאורגן, העיד על עצמו שהוא אדם לא-אמין. עם זאת, הוא שמר על חברתו בבית הכנסת בניו יורק, מיאמי, דטרויט וניו יורק, תרם בקביעות כסף לאחזקה והשתתף בתפילות החגים היהודיים. הארי הורוביץ, שנודע בכינויו Gyp the Blood, היה

לעיון נוסף

1. ר' רוקאווי, הגנגסטר היהודי בארצות הברית: חייו ופשעיו בראשית המאה העשרים, ירושלים 1994.
2. P. Downey, *Gangster City: The History of the New York Underworld, 1900-1935*, New Jersey 2004.
3. A. Fried, *The Rise and Fall of the Jewish Gangster in America*, New York 1980.
4. J. W. Joselit, *Our Gang: Jewish Crime and the New York Jewish Community, 1900-1940*, Indiana 1983.